

ROZPRÁVY

Číslo 10.
Červenec 1977.

SLÁVY DCERA

Sám svobody kdo hoden,
svobodu zná vážit každou,
ten, kdo do pout jímá otroky,
sám je otrok.

/Kollár 1824/

Československá samostatnost

Organizace Spojených národů navrhla z vůle všech signatářů jak řídit vnitrostátní a mezinárodní vztahy mezi jednotlivci i mezi státy. Preambule Všeobecné deklarace lidských práv začíná slovy: "...uznání vrozené důstojnosti a rovných a nezcizitelných práv všech členů lidské rodiny je základem svobody, spravedlnosti a míru na světě..."

Byla to upřímná snaha tehdy na sklonku roku 1948? My jsme již věděli, že nikoliv "všichni lidé se rodí svobodní a rovní v důstojnosti a právech". Totalitně uchopená třídní moc si v naší zemi podrobila "právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženství".

Čtvrt století pak trvalo, než se svět znovu sešel, aby se pokusil upravit vzájemné vztahy. Příliš jsme nevěřili a ukázalo se, že naše skepse byla oprávněná. Usnesení v Helsinkách neznamenal pro 15 milionů Čechoslováků téměř nic.

Když český národ vzpomínal na tisícileté výročí první národní tragédie, netušil, že se blíží konec krátké, po 300 letech mabyté samostatnosti. Smrt sv. Václava ovlivnila dějiny, tak i období 1939-45. Kdy vlastně končí jedna epocha a kdy začíná druhá? Epochy končí, ale jejich smysl či odkaz přežívají.

Nedej zahynouti nám ni budoucím

Orientace českého národa byla během jeho více než tisícileté existence několikrát změněna. Bez patosu můžeme ale říci, že od panování Bořivoje, kterým končila éra Libuše, Přemysla a dalších knížat/Nezamysl, Mnata, Vojen.../, to byl zápas o život národa. Nejen větší i slovanský kmen vyhynul - Češi a Slovinci se drželi a drží dodnes. Proč?

Naše životnost

Nikdo nám ji nezapře. Jestliže ji chápeme trochu jako pud a trochu jako útěchu pro budoucnost, ostatní se zdá ve světle dějin nedůležité. V daném okamžiku však mohou i jiné útěchy cosi znamenat. J. Carter ve své inaugurační řeči zdůraznil uplatňování lidských práv a řekl: "Protože my jsme svobodní, nikdy nemůžeme být hlupáci a slepí k potlačování svobody kdekoli jinde". Sacharova nedávno písemně ujistil, že americký lid a americká vláda budou pokračovat v nekompromisním uplatňování lidských práv nejen ve vlastní zemi, ale kdekoli na světě. Rádi bychom

věřili i této malé útěše. Současně jsme si ale vědomi, že jednání v Helsinkách se uskutečnila také proto/ nebo hlavně proto/, že Západ akceptuje realitu nadvlády Sovětského svazu nad polovinou Evropy a jeho expanze i v jiných oblastech.

Jak přežít

Na tuto otázku nenacházím univerzální odpověď, každý by ji měl stylizovat sám. Dvěstě tisíc Čechů a Slováků si ji v roce 1948 a 1968 vyložilo tak, že opustili domov jako výraz protestu s existujícími politickými a společenskými podmínkami. Většinou pak poznali, že jeden problém vyřešili, ale vynořil se další - riziko odcizení a otázka, zda naše děti zůstanou Čechy a Slováky. Ti doma mají jiné starosti než udržování mateřštiny.

Pokud mluvím o přežití, nemám na mysli aspekt sociální a ekonomický, ale národnostní. Nabízí se v podstatě dvě alternativy, buď zůstanu Čechem či Slovákem anebo odhodím minulost a integruji se do života země, ve které nyní žiji, tím myslím pocit, že již nemám s Československem zcela nic společného a nechci o něm nic vědět. Být světoobčanem je další možnost, soudím ale, že spíše teoretická než praktická. Samozřejmě nejdůležitější je zůstat charakterním člověkem. Každý si zvolí cestu, která mu nejlépe vyhovuje.

Ti doma mají jiné starosti. Pokud se nechtějí zprostit zásadní mravnosti a odmítají způsob života, který jim vnucuje totalita režimu, uzavírají se do sebe, ztrácejí důvěru v okolí, vytvářejí si mikrosvět izolovanosti a mizící sociální sounáležitost může sklouznout do materiálního a komerčního egoismu. Čeština si vytvořila pro tyto lidi nový výraz - chalupář a doma není obecně brán pejorativně, protože ti lidé nejsou ochotní se zapojit do jakékoliv reglementované činnosti a demonstrují tak odpor k režimu.

Východisko?

Když Smetana dokončil kompozici své sedmé opery Libuše vyhradil si, aby byla provozována jen při mimořádných příležitostech spjatých s tradicí a životem národa. Přání skladatele je dodnes respektováno. Který jiný národ má hudební dílo s takovým posláním? V Libuši je vše povýšeno z ovzduší denního života do vyššího světa mythu, který tvoří současně apotheosu českého národa.

Jakou má Libuše souvislost s úvahou o současném československém životě? Písennictví, hudba a výtvarné umění představují ve vývoji našeho národního života, našeho demokratického národního života, elementy, které se výrazně podílejí nejen na všeobecné vzdělanosti, ale i na úrovni národa, ba i na jeho existenci. Český jazyk se udržel v době poroby díky slovu zachycenému do knih, národní uvědomění rostlo v 19. století působením vlasteneckých novin a ročenek. Česká hudba a deklamace se pěstovaly i na venkově a nejednou byly jediným pojátkem s představiteli národního života v Praze. Obrazy a kresby popisující dějinné výjevy křísily hrdost vyvěrající z naší minulosti. A co znamenalo pro celý národ dvojí otevření Národního divadla! V říjnu 1918 se na založení československého státu aktivně podíleli i spisovatelé! Odpor proti nacismu o čtvrtstoletí později byl zažehnut literáty. Univerzitní profesor literární historie vedl Pražské povstání v roce 1945. Totalitní režim, který se násilně zmocnil v Československu vlády v roce 1948 si uvědo-

moval sílu demokratického a svobodného umění a bez rozpaků fysicky a morálně likvidoval desítky spisovatelů a novinářů. Nikoliv pro jejich politické akce, které prostě neexistovaly/ "zelené internacionály" byly fabrikovány stranickým a bezpečnostním aparátem/, ale z preventivních důvodů, aby hlas a mravní příklad demokraticky snýšlejících lidí byl umlčen.

Bez souputníků

Domnívám se, že v dějinách jiných národů se příliš často neseťkáváme s takovým jevem. Zjistíme jiné národy mají svá hnací kola intelektuálního a hospodářského vývoje, připomeneme si jen obchodní loďstvo v Nizozemí, šlechtu v carském Rusku, církev v Polsku, průmysl v Anglii či komerčně motivovaný individualismus ve Spojených státech. I umělecké kruhy se ve zmíněných oblastech zapojily do těchto snah a progresivně jim aloužily.

Poslání

Připomeneme si v této souvislosti působení našich spisovatelů, básníků, hudebních skladatelů, malířů a sochařů během minulých století. Na sklonku 18.století česky mluvil zejména venkovský lid, což vtisklo národnímu hnutí specifický charakter. Vlastenecky cítící šlechta, měšťané a vzdělanci udržovali styky s česky mluvícím obyvatelstvem a tato okolnost silně ovlivnila kulturu tvořící se na podkladě dějin a folklóru. Obrozenecké umění se mohlo opřít o osobnosti a talenty nevšední síly a výraznosti, připomeneme jen Kollára, Čelakovského, Máchu, Tyla, Havlíčka, Erbena, Němcovu, Kramera, Sabinu, Rybu, Skroupa, Krížkovského, Smetanu, Dvořáka, Mánesa, Zítka, Brožíka, Hynaise, Alše, Myslbeka a mnoho jiných. Při vybavení těchto jmen vyplyne téměř automaticky jejich poslání

1. buditelské,
2. výchovné a osvětové.

Cesta

Tato poslání se v čl. umění promítají až do dneška. Buditelské a výchovné tendence v našem umění nezánikly a v různých formách se stále udržují. Domnívám se, že je to jednak podvědomá snaha tvůrčích umělců si získat široký, národně motivovaný okruh vnímatelů a touha nějakým způsobem je ovlivnit. V našem umění zůstali tvůrci koncipující pro úzký a nějak předznamenany okruh publika celkem ojedinelí.

Důsledky

Toto zjištění je zajímavé nejen pro čtenáře, posluchače, diváka či kritika, ale i pro historika umění a sociálního psychologa. Byli to / a jsou/ zejména publicisté, kteří od bachovského absolutismu až po Husákův kasárenský socialismus psali tak, aby nepřišli do konfliktu s cenzorem, politickou či správním autoritou a nestavěli si tak překážky k uvěřování svých prací. Pokud si sami neuložili obsahové i formulační břemeno autocenzury, vydávali se a vydávají nebezpečí umlčení. Známe me jeden případ, kdy takové omezení vedlo k dobrovolnému nebo násilnému odchodu z tvořivého života, případně ze života vůbec. Dalším důsledkem je mravní zhroucení třeba i nadaného člověka,

který podvolí z nejrůznějších důvodů tlaku totality a stane se jejím korumpovaným vasalem.

Výchovný cíl se tradičně uplatňuje v našem umění s kladným i záporným výsledkem. Zaprodaná tvorba, motivovaná dle přání diktátora, nediskredituje pouze tvůrce, ale i mate celé generace. To je velmi negativní znak výchovného poslání našeho umění, či v tomto případě paumění.

Pornografie nebo přílišné uvolnění vyjadřovacích prostředků je v podstatě cizí čs. umělci. Jeho vědomí je pozitivně vedeno názorem, že umění vychovává. Komerčnost, která se v druhé polovině tohoto století vedrala do kultury, se naštěstí dosud nestala dominantním faktorem čs. umění. Nepodbízí se ložnicovými scénami a periferní stylistikou těm vrstvám, které si v takové literatuře libují a tvoří potencionální spotřebitele. Je ovšem pravda, že politická konstelace a její pedagogicko-osvětové tendence promítají své limity do dílny čs. tvůrčího pracovníka.

Oběti

Komunistická diktatura se zmocnila v r. 1948 naší kultury k prosazování politických cílů. Tak jako nacismus umlčel čs. spisovatele/ Vančura, J.Čapek, Hora a j./ tak je pronásledoval i stalinský systém/ Zahradníček, Kalandra, Renč, Durych, Sís, Palivec, Clementis, Okály, Kostohryz, Valenta, Křelina, Kalista, Kuncíř a j./ . Do literatury se ti lidé již aktivně nevrátili. Čs. kultura přes tuto ztrátu ale získala, i když za velmi smutnou cenu, vědomí, že jsou lidé, kteří se nezaprodají. Mladé poválečné umělecké generaci trvalo 15 let než se probudila ze svažáckého snu, z mnoha jejích příslušníků se stali muži a ženy 2000 slov a Charty 77.

Botanizování na hřbitově

Čsl. lidová demokracie nemůže splnit požadavky svobody a nemůže nás oklamat hesly socialismu diktovaného společenskou menšinou opírající se o absolutní moc. Ta je v rukou elity profesionálních pověřenců nařizujících výklad svobody. Člověk sobě v právech rovný byl de facto eliminován a přestal být ústřední hodnotou našeho národa. Osobní svoboda jednotlivce je popřena a tím i volný výraz osobního názoru na kulturní tvorbu. Totalitní socialismus podporuje jen ty, kteří odmítli princip mravnosti a nahradili jej zásadou vasalství a podřízenosti. Jak se má na takovém hřbitově vyvíjet svobodné umění?

Realita

Ne všichni spisovatelé/ a ostatní- básníci, novináři, filmaři, fotografové, malíři, grafici, sochaři, architekti, herci, zpěváci, divadelní umělci a jiní/- si nechali zkonfiskovat duši i za cenu, že policejní režim zničil jejich práci. Idea svobody se pak projevila neobyčejně. Odolní, o které se naše národy zcela zákonitě a vývojově opírají, se nedali zlomit. Mám k dispozici seznam knih, které se v ČSSR ilegálně a svépomocně vydávaly třeba jen rozmnožené strojopisem. Jsou to práce autorů, které kasárenský socialismus exkomunikoval. Knižnice byla případně nazvána Petlice a bylo v ní vydáno na 80 románů, básnických sbírek, divadelních, literárních studií a cestopisů. To není podvrtná literatura akcentující ozbrojené svrže-

ní komunistického režimu. Mnozí z autorů stáli či ještě stojí na pozici marx-leninismu a tím jsou nám příměly sympatičtí. Uznáváme však, že nesouhlasí s principem nenávisti člověka k člověku, t.j. zákonem třídní nenávisti a moci a v tomto předsvědčení představují pozitivní tvořivou sílu - a snad i politickou.

Dnešek

Současná literárně-historická příručka říká o Karlu Havlíčku-Borovském "že ve styku s národem se uplatnila jeho kritičnost a příznačný smysl pro realitu: jako z prvních si uvědomil, že vláda po potlačení revoluce směřuje k obnovení absolutismu, začal tedy před národem odhalovat její zrádnou politiku a postupně se stával mluvčím národa, který měl být připraven o svobodu".

Dosaďme-li místo Havlíčkova jména některé z těch, které je v Československu na literárním a nakonec i občanském indexu v roce 1977/Havel, Vaculík, Kohout/, můžeme se pak podepsat pod tuto formulaci s odůvodněním, že princip odporu proti totalitě je totožný jak v roce 1851 tak 1977. Podstatný rozdíl ale nalézáme v krutosti vládců, Havlíčkova tříletá internace v Brixenu je zcela nesouměřitelná s akcemi, kterými se dnešní vláda v Čechách pokouší likvidovat spisovatele, kteří se neztotožňují s jejími diktátorskými požadavky. A tito literáti nejsou zdaleka tak otevření jako Havlíček: "Čert by to vydržel, zhurta, na ně!" anebo "Ať je to tak nebo tak, přec nějak bude, pro těch pár lumpáků márod nezahyne".

Současná byrokracie je rafinovanější a bezohlednější než ta před více než sto lety. Havlíčkovy epigramy a popěvky se legálně tiskly a rozšiřovaly, dnešním Havlíčkům tomu zabranují nepřislušné příslušné paragrafy.

Povaha naší kultury

Umění bylo v helénské době podmíněné tvořením hodnot definovaných v trojici: krása-pravda-dobro. Staletí změnila tuto kategorii až do stupně, který požaduje, aby kultura byla zrcadlem našeho života. Ten není nutně krásný, pravdivý a dobrý. Krize a konflikty našich životů pak nacházejí cestu do umělecké tvorby, málo se nám ale zamlouvá, jestliže táž je krizová a konfliktní. A nejmůtnější se mi jeví okolnost, že naše kultura je stimulována popřením osobních a občanských svobod. Status quo je takový, československé umění je dnes zataženo na bitevní pole, na kterém stojí proti sobě všemi možnými zbraněmi a mocí vybavená skupina diktátorů a český a slovenský národ mající holé ruce a po generace vkořeněnou obavu o existenci. A tato nespravedlivá nesouměrnost se projevuje i v umění, které je realizováno jako součást naší národní nesvobody.

Exil

Exilová kultura je živá a citlivě reaguje na impulzy, které jsme si přinesli z domova, na zprávy, které z domova přicházejí i na vjemy, které na nás doléhají v novém prostředí. V exilové literatuře zaznamenáváme symptomy, které můžeme pokládat za diametrální k tradičnímu poslání našeho písemnictví, pravděpodobně doma vznikají práce obdobné koncepce,

protože ale nesledují direktivy plukovníků spisovatelského štábu, nemohou být publikovány.

V zemích, ve kterých nesehrálo umění tak silnou historickou úlohu, přijali někteří autoři komerční aspekt do svého tvořivého potenciálu. Dravé sebe-uplatňování a konkurenční boj jim také není cizí. Do umění byla uvedena tematika a terminologie, které donedávna etika, tvůrčí etika, odmítala. Umění šokovalo v každé epoše, dnešní trend se stal skutečným odrazem života a ten je více než drsný. A má tak být i umění? Nechci na tuto formu vyhlásit klatbu, odsuzují však, když se dějová či stylistická hrubost povýší na účel podporující komerční úspěch, to pak se již nejedná o umění.

Exiloví autoři ze sebe setřásli jho cenzurní reglementace a vědomě či povědomě se integrují do literárních proudů zemí, ve kterých žijí. Někteří tvoří tradičním způsobem a to ještě neznámá, že ztrácí uměleckou jiskru a přízeň čtenářů, jak nedávno dosvědčila anketa literární redakce čs. vysílání rozhlasové stanice Svobodná Evropa. Potvrzuje se tak, že hromadění vulgarismů ještě nedává spisovateli punc tvůrce a umělce. Jsou ovšem autoři, kteří se v této pro nás netradiční sféře začínají prosazovat a úspěšně překonávají nejedno úskalí. Pokud mohu usuzovat, zakládají tak nové údobí našeho písemnictví. K takovým předělům dochází jednou za desetiletí a jen si přeji, aby ti lidé svou specifícností pozitivně ovlivnili nejen exilovou kulturu, ale čs. umění vůbec a poznali je pravdou, pro kterou žijí a tvoří.

Příběh ze života

"Tato úvaha nesledovala spekulativní cíle a závěry. Reaguje na naši minulost a přítomnost s poukazem na úlohu, kterou v epochách národního vývoje představuje kulturní citění Čechů a Slováků.

Vztah ke knize a mentalitu českého člověka mi napovědělo nedávné setkání s krajanem, který žije v exilu téměř 30 let, chtěl mne potěšit a nabídl mi k přečtení Babičku Boženy Němcové. Rekl mi: "Je to jediná česká knížka kterou mám a jediná památka na domov, dostal jsem ji od svých rodičů". Pro mne to je důkaz, že krásné písemnictví je součástí našeho minulého i současného národního života.

Alois Topič

ROZPRÁVY vydává nepravidelně Společenství nového řádu, P.O. Box 255, East Caulfield, Victoria 3145, Australia/ předseda: Dr. Stanislav Hofírek, jednatel: Dr. Zdenko Horný/.

"Kdykoliv jsme vítězili, dalo se to pokaždé více převahou ducha nežli mocí fysickou". František Palacký/ 1798-1876/.

Žádáme zdvořile, aby všechna korespondence byla zasílána na adresu: SOCIETY FOR A NEW SOCIAL ORDER, c/o Hon. Sec. J. A. Forester, P.O. Box 255, EAST CAULFIELD, Victoria 3145, Australia.